

УДК 94(477.85:74)
ББК 63.3(4 Укр)52

Ірина Свйонтек
(м. Івано-Франківськ, Україна)

**Презентація макета 5-го альбому
“ГУЦУЛЬСЬКІ ВИШИВКИ КАРПАТ.
МИСТЕЦТВО ГЕОМЕТРИЧНОГО ОРНАМЕНТУ І КОЛОРИТУ”,
присвяченого
“КОСМАЦЬКИМ ВИШИВКАМ КОСІВЩИНИ”**

“Космацькі вишивки Косівщини” входять до 5-го мистецького альбому із серії “Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту”, що охоплює вишивки Галицьких Карпат. Вишивок та фотографій дуже багато, тому 5-й альбом буде видано у двох частинах, кожна з яких має понад 200 сторінок багато ілюстрованих таблицями зразків вишивок і фотоілюстраціями давніх традиційних автентичних вишивок з фондів музеїв і типажів гуцулів Космача у традиційному одязі. Майже всі фотоілюстрації авторські, зроблені впродовж 42-х років пошукової роботи (1970–2012 рр.). Зразки вишивок на таблицях теж відшиті автором. Поодинокі фотографії запозичені.

Ключові слова: “нумеровий”, “кнігіньковий”, “княгиня”, вставки, нагрудник, аксесуари, інтер’єр, етнодизайн, типажі, географія орнаменту, “джумеря”, “капсьлований” кептар, “гугля”.

Село Космач дуже багате вишивками. Космачани дотримуються традиційної ноші до початку ХХІ ст., хоча вже не в побуті, але на Петра (храмовому святі села); до тепер справляють весілля у традиційному одязі. Усе це вабить художників, туристів до Космача. І це ж вабить мене вже 42 роки, заставляє періодично приїжджати до Космача.

Джерелами космацьких вишивок послужили не лише вишивки села, які перемальовувала, фотографувала впродовж 42 років, під час храмових свят на Петра (12 липня кожного року), традиційних весіль, під час фестивалю “Великдень у Космачі”, у фондах музеїв області – Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею, Івано-Франківського обласного художнього музею, Коломийського Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського, Косівського музею народного мистецтва Гуцульщини. Саме в музеях я мала можливість відшукати давні взори – взори кінця ХІХ – початку ХХ ст. Також запозичала зразки взорів вишивок з приватних колекцій – Григорія Смольського, Петра Арсенича, Дмитра Пожоджука, Гафії Чорняк і від селян Космача тощо.

Космацькі вишивки відносяться до геометричного орнаменту, тому їх легко перемальовувати на міліметровому папері, а потім відшивати на полотні. Кожна вишивка складається з рисунка, який вишивають на полотні; у народі такий рисунок називають “розводом”. І лише після вишиття “розводу” починається заповнення його кольоровими нитками.

Рисунок – це взір вишивки. Рисунки різні. Кожен рисунок (взір) має місцеву назву за головним орнаментальним мотивом та різні варіанти укладання цих мотивів:

- за величиною орнаментальних мотивів;
- за композицією орнаментальних мотивів;
- за поєднанням двох і більше мотивів у одній орнаментальній композиції на вставці жіночої сорочки чи нагруднику чоловічої сорочки;
- за будовою вставки (з поверхницею чи без, в один, у півтора, у два та більше рапортів за висотою).

У кінці ХХ ст., коли я почала вивчення космацьких вишивок, то вже не бачила на чоловіках вишитих нагрудників. Рідко зустрічала чоловічі сорочки, вишиті за давніми звичаями, лише на комірці та коротких пазухах. Думаю, короткі пазухи та короткі нагрудники були тому, що чоловіки носили “череси” (широкі шкіряні паси).

Колорит узорів залежав від колориту верхнього одягу космачан і мусів гармоніювати з ним. Нитки були вовняними, кольори їх мали такі місцеві назви: “біла жовть” (лимонний), “червона жовть” (морквяний), “третя жовть” або “тротєнка” (помаранчевий), “цвітна” (червоний), “темна” (вишневий). Ці кольори гармоніювали з колоритом хусток, сердаків, кептарів “капсльованих”, запасок, червоних “капчурів” (шкарпеток), чоловічих сукняних штанів, “кресань” (капельюхів), “джумерь” (шапок з чорної овечої шерсті), “свит космацьких шляхетських” (вишитих плащів з кремowego сукна), “гузь” (обрядових накидок з капюшоном), які шили з білого сукна з кремowym відтінком.

У 1972 р. Лук’ян Никорак, гордий, поставний гуцул, який завжди на Петра був одягнений у традиційний одяг першої половини ХХ ст. з ніг до голови, називав космацькі вишивки “взорами Довбуша”.

Церкви в Космачі оздоблені лише космацькими взорами, таким чином космачани віддають честь своїм предкам, безіменним авторам вишивок минулого, та зберігають унікальні вишивки свого села. Цей звичай можна взяти за приклад для всіх сільських церков України, таким чином точно відновити стародавні зразки вишивок ХІХ–ХХ ст. і зберегти унікальність вишивок різних сіл. Туристи не мають доступу до фондів музеїв і тому не можуть оцінити всієї величі таланту вишивальниць минулих століть, а відвідини церкви даватимуть можливість оцінити велич культурної спадщини нашого народу й культуру нащадків, які зуміли шанобливо віднести до шедеврів полотняного мистецтва того чи іншого села – своєї маленької Батьківщини.

У зв’язку з вище сказаним, прийшлося змакетувати альбом так, щоб гармонійно все це скласти на сторінках мистецького альбому про вишивки села Космач.

Вишивки села Космач – це вишивки лише одного села Гуцульщини, а я вивчаю вишивки всіх сіл цього регіону. Тому назва альбому така: “Гуцульські вишивки Карпат”. Це мій 5-й альбом із серії вишивок Галицьких Карпат. А так як цей альбом присвячений лише вишивкам села Космач, то до його назви додаю “Космацькі вишивки Косівщини”. Вишивок і типажів гуцулів Космача настільки багато, що довелося змакетувати альбом у двох частинах.

Кожен альбом має також назву “Мистецтво геометричного орнаменту і колориту”. Це звертає увагу на те, що космацькі узорі відносяться до геометричного орнаменту та що вони є прекрасними, унікальними творами майстрів вишивки села минулих століть.

Структура альбому

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

Подано мапу Косівщини, загальний опис і показ традиційного одягу локальних осередків Косівщини, щоб побачили читачі, яка багата Косівщина та як на фоні цих осередків виглядає Космач.

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

1-й підрозділ.

ОПИСОВИЙ

Подаю опис традиційних вишивок села Космач минулого, поняття про мистецтво геометричного орнаменту та наводжу перелік місцевих назв узорів Космача.

У розповіді про “Мистецтво колориту” наводжу місцеві назви кольорів ниток для заповнення розводів космацьких узорів та відповідні номери ниток ДМС згідно з міжнародною шкалою ДМС. До речі, усі розводи взорів традиційних вишивок вишиваю особисто й заповнюю їх кольоровими нитками ДМС.

Описую будову вуставок жіночих і нагрудників чоловічих сорочок, а також структуру альбому.

Подаю відомості про сучасний стан вишивок Космача. У селі діє два фольклорно-етнографічні колективи (дорослий і дитячий) та колектив інструментальний; організовано фестиваль “Великдень у Космачі”. Жінки Космача вміло пишуть писанки та показують майстер-класи.

Ілюструю своїми фотографіями, зробленими в селі у різні роки.

2-й підрозділ

“Мистецтво геометричного орнаменту і колориту” представляє лише зразок опису таблиці та фотоілюстрацій традиційних вишивок і типажів космачан.

Вишивки зразків, відшитих мною на полотні, подаю в альбомі під назвою **таблиці** (**а** – розвід, **б** – розвід, заповнений кольоровими нитками ДМС).

Зразок – фотоілюстрація, яка послужила для відшиття розводу до таблиць. Якщо взір відшила в селі, то подаю прізвища жінок, від яких його запозичено.

Вишивки автентичні та типажі космачан подаю під назвою **фотоілюстрації**, кожна з яких пронумерована. Дано дуже багато автентичних вишивок, щоб читачі мали змогу помилуватися мистецтвом вишивки та вчилися тому, як твориться орнаментальна композиція (взір) з орнаментальних мотивів. Альбом – це, по суті, майстер-клас для вишивальниць чи студентів Інституту мистецтв.

При подачі вишивок слідує типовій схемі, як у попередніх альбомах, а саме:

Опис таблиці:

Таблиця 1

Уставка жіночої сорочки (*фрагмент*). Розвід: полотно бавовняне, нитки ДМС, техніка – хрестик. Геометричний орнамент. Місцева назва узору – “*летячий*”.

Табл. 1 а. Лицевий бік розводу вишито чорними нитками ДМС (310), хрестик.

Табл. 1 б. Лицевий бік розводу заповнено кольоровими нитками ДМС: вишневий (902), морквяний (900), помаранчевий (740), лимонний (444) тощо.

Підпис “Таблиця 1 а” подано під розводом узору “*летячого*”.

Підпис “Таблиця 1 б” подано під розводом узору “*летячого*”, заповненого кольоровими нитками.

Далі подано ілюстративний матеріал до таблиці:

- **Зразок автентичної вишивки**, яку відтворено на таблиці 1 (1 а та 1 б) – це може бути малюнок чи фотографія.
- **Фотоілюстрації вишивок і типажів космачан до таблиці 1:** (таких фотоілюстрацій може бути різна кількість, залежно від того, наскільки популярний той чи інший узір серед космачан).

В альбомі кожна **вишивка та типажі** космачан пронумеровано, паспортизовано та подано за такою послідовністю:

- **традиційні вишивки** жіночих, чоловічих і дитячих сорочок;
- **аксесуари**;
- **інтер’єр** хатній і церковний;
- **етномода** (застосування узорів для сучасного одягу – блузочок, суконь тощо).

Введено **рубрику** – “**Географія орнаменту**” в селах Косівщини або селах районів Гуцульщини – Верховинському, Надвірнянському, на Буковинській Гуцульщині чи на Рахівщині в Закарпатті.

Місцеві назви взорів подано в наступній послідовності:

Узір “*летячий*” вважається емблемою Космача, тому й почала з нього.

Далі дуже розповсюджений узір “*кнігінковий*”, який ніби призначений для уставки сорочки “княгині” (молодої). Подано різні варіанти його.

Класифікація

Старалася згрупувати вишивки за подібністю мотивів, орнаментальною приналежністю:

- 1) рослинний: “*черешневий*”, “*вишневий*”, “*сливовий*”, “*тюльпановий*”(?), “*сосновий*”, “*дубовий лист*”, “*ромашковий*”, “*квітковий*”, “*у чорнобривці*”, “*модриновий*”; “*ружевий*” можна відносити до “*астрального*” орнаменту, але гуцули цей узір називають “*ружевий*” від слова роза (“*ружа*”);
- 2) астральний: зіркоподібні мотиви, які в австрійський період носили назву “*штернові*”;
- 3) нумеровий: “*нумеровий*”, де подано восьмиподібні орнаментальні мотиви;
- 4) за походженням: “*волоський*”, “*рожнівський*”, “*микуличинський*”, “*ріцький*”;
- 5) за будовою: різні види “*скосаків*” – узорів, які укладено по діагоналі; часто це унікальні взори, але в останні роки космацькі вишивальниці почали використовувати традиційні мотиви для створення скісних композицій;
- 6) комбіновані узори: “*ільчитий*” (комбінація “*скриньового безконечника*” з “*ріцьким дрібоньким*”); “*коверцьвий*” (комбінація орнаментальних мотивів “*скриньового безконечника*” з “*пушкатим*”) тощо.

Друга частина 5-го альбому “Космацькі вишивки Косівщини” із серії

“Гуцульські вишивки Карпат. Мистецтво геометричного орнаменту і колориту”

Починаю з рослинного орнаменту – взорів “*черешневих*”, “*вишневих*”, “*сливових*”, “*соснових*”, “*на дубовий лист*”, “*ромашкових*”, потім різні видів “*ключкатих*” тощо.

Після взорів і типажів гуцулів, які мені вдалося сфотографувати біля церкви на Петра, наводжу вишивки, що вже не побутували в селі в кінці ХХ ст. та на початку ХХІ ст., місцеві назви яких мені не відомі. Взори цих вишивок запозичено з колекції фондів Івано-Франківського обласного краєзнавчого музею.

Подано прізвища респондентів, людей, від яких місцеві назви космацьких узорів мені вдалося запозичити, крім того, що більшість узорів усе ж таки дізналась від космачан у селі ще в 70-х рр. ХХ ст.

Вишивальниця Гафія Чорняк вишиває зразки узорів вишивок Космача у вигляді рапортів орнаментальних мотивів і підписує місцеву назву кожного. Деяким узорам сама дає назви. Вишила перший альбом з ініціативи Михайла Дідишина, директора музею імені Олекси Довбуша; цей альбом зберігається в музеї. Другий альбом зберігається в Гафії Чорняк. Третій альбом почала вишивати у 2012 р.

На мою думку, варто видати альбом “Космацькі вставки” Григорія Смольського та зразки рапортів узорів космацьких вишивок, нашитих вишивальницею Гафією Чорняк.

Вважаю, що й у фондах музеїв Львова та Києва, а також у космачан ще можна відшукати деякі унікальні взори, які не ввійшли до цих альбомів, і в майбутньому видати 3-ю частину альбому “Космацькі вишивки Косівщини”.

Резюме.

“Космацькі вишивки Косівщини” у двох частинах – складова 5-го мистецького альбому “Гуцульські вишивки Карпат”. У альбомах подано більшість зорів вишивок на 140 таблицях і 756 фотоілюстраціях. Кожна частина альбому має понад 200 сторінок.

На таблицях подано узори космацьких вишивок, відтворені автором.

На фотоілюстраціях подано узори автентичних вишивок з фондів музеїв, приватних колекцій та сфотографовані автором, а також типажі космачан, сфотографовані автором у селі та під час фестивалів у містах і селах області.

До альбому введено такі рубрики:

- Традиційний одяг і вишивки жіночих, чоловічих і дитячих сорочок;
- Аксесуари;
- Інтер’єр хатній і церковний;
- Етномода;
- Географія орнаменту;
- Респонденти.

Ирина Свйонтэк

(г. Ивано-Франковск, Украина)

Презентация макета 5-го альбома

“Гуцульские вышивки Карпат. Искусство геометрического орнамента и колорита”, посвященного “Космацким вышивкам Косовщины”

“Космацкие вышивки Косовщины” входят в 5-й художественный альбом из серии “Гуцульские вышивки Карпат. Искусство геометрического орнамента и колорита”, охватывающий вышивки Галицких Карпат. Так как вышивок и фотографий очень много, 5-й альбом будет издан в двух частях, каждая из которых имеет более 200 страниц, иллюстрированных таблицами образцов вышивок и фотоиллюстрациями древних традиционных аутентичных вышивок из фондов музеев и типажей гуцулов Космача в традиционной одежде. Почти все фотоиллюстрации авторские, сделанные на протяжении 42-х годов поисковой деятельности (1970–2012 гг.). Образцы вышивок на таблицах тоже отшиты автором. Одиночные фотографии заимствованы.

Ключевые слова: “номеровой”, “книгиньковый”, “княгиня”, вуставки, нагрудник, аксесуары, интерьер, этнодизайн, типажы, география орнамента, “джумеры”, “капслеваний”, кептар, “гугля”.

Iryna Svyontek

(Ivano-Frankivsk, Ukraine)

Presentation of the layout of the 5th album “Hutsul embroidery of the Carpathians.

The art of geometric ornament and color”

devoted to “The Kosmatsky embroidery of Kosivschyna”

“The Kosmatsky embroidery by Kosivschyna” is a part of the 5th album art from the series “Hutsul embroidery of the Carpathians. The art of geometric ornament and color”, covering embroidery the Galician Carpathians. Embroideries and photos are very much because the 5th album will be released in two parts, each of which has more than 200 pages of illustrated many tables embroidery designs and photoillustrations of ancient authentic traditional embroideries of the Museum and typecasting Hutsuls Kosmach in traditional dress. Almost all TION author made over 42 years to do a search (1970–2012). Embroidery on tables are too vidshyti author. Rare photos borrowed.

Key words: “numeroy”, “knihintkovyy”, “princess”, vustavky, bib, accessories, interior, etno-desingn, valais, the geography of ornament, “dzhumerya”, “kapslovanyu”, waistcoat, “guglja”.